

استمرار تاریخی نقش آفرینی بخش خصوصی؛ از بحران تا توسعه

مروری بر تاریخ اقتصادی ایران نشان می‌دهد که بخش خصوصی، به‌ویژه در استان‌های برخوردار از سابقه تجاری چون آذربایجان شرقی، همواره یکی از ستون‌های اصلی تاب‌آوری اقتصادی کشور بوده است. برخلاف تصور رایجی که پیدایش نهادهای اقتصادی غیردولتی را به دوران جدید نسبت می‌دهد، شواهد تاریخی حاکی از آن است که ریشه‌های این بخش به ژرفای قرون گذشته بازمی‌گردد؛ به‌ویژه در دوره قاجار و اوایل پهلوی، این تجار، اصناف و کارفرمایان محلی بودند که بار اصلی تأمین نیازهای مردم، حفظ جریان کالا و حتی امدادرسانی را بر دوش کشیدند.

به گزارش روابط عمومی اتاق بازرگانی تبریز، در استان‌هایی چون آذربایجان شرقی، با مرکزیت تبریز، که همواره یکی از قطب‌های اقتصادی و بازرگانی ایران بوده اند، نقش تاریخی شبکه‌های سنتی بازار، تولیدکنندگان و تشکل‌های غیررسمی محلی در مواجهه با بحران‌هایی چون جنگ، قحطی و تحریم، چشمگیر و تعیین‌کننده بوده است. نمونه‌هایی چون فعالیت خاندان‌های تجاری در دوره قحطی بزرگ (۱۲۹۶ و ۱۲۹۸ هـ.ش)، و نقش تجار و کارآفرینان تبریز در تأمین کالا در دوران جنگ جهانی اول، گواهی بر این مدعاست.

مطالعات اندیشمندان معاصر و منابع تاریخی، از آثار نیکی کدی و همایون کاتوزیان تا اسناد کنسولی بریتانیا، بر نقش حیاتی و چندوجهی بازار و صنایع دستی محلی در پویایی اقتصادی، حفظ امنیت معیشتی و حتی مدیریت اجتماعی تأکید دارند. این الگوهای خودجوش، در نبود ساختارهای دولتی مؤثر، به ویژه در استان‌ها، نقشی ایفا کردند که امروز نیز می‌تواند الگویی کارآمد برای بازتعریف جایگاه بخش خصوصی در توسعه ملی باشد.

به عنوان نمونه، در دوره قاجار، به ویژه از زمان سلطنت فتحعلی شاه به بعد، ساختار اقتصادی ایران با تحولات و بحران‌های عمیق و مداومی مواجه شد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به جنگ‌های ایران و روس، قحطی‌های گسترده مانند قحطی بزرگ سال‌های ۱۲۴۹-۱۲۵۰ هجری شمسی و دیگر بحران‌های طبیعی و انسانی اشاره کرد. در این بستر تاریخی، دولت مرکزی نه تنها از اقتدار کافی برای اداره امور اقتصادی برخوردار نبود، بلکه در بسیاری از مواقع توان اجرایی لازم برای پاسخ‌گویی به نیازهای فوری جامعه را نیز نداشت. در این شرایط، نهادهای سنتی جامعه، به ویژه شبکه‌های تجار و اصناف بازار، نقش کلیدی در مدیریت بحران‌ها و حفظ نظم اقتصادی ایفا کردند.

به گفته نیکی کدی در کتاب «ریشه‌های انقلاب ایران»، در غیاب یک دولت کارآمد، این تجار و اصناف بودند که با سازمان‌دهی منابع، کالاهای اساسی را تأمین می‌کردند و حتی در مواقع قحطی به صورت خودجوش و سازمان‌یافته به یاری نیازمندان می‌شتافتند. در پژوهش فریدون آدمیت، «اندیشه ترقی و حکومت قانون در عصر قاجار»، نیز بر شکل‌گیری شبکه‌های همیاری مردمی به رهبری تجار تأکید شده که به ویژه در شرایط بحرانی، از جمله دوره‌های قحطی، در تهیه و توزیع آذوقه نقش حیاتی داشتند. همایون کاتوزیان نیز در اثر خود، «اقتصاد سیاسی ایران، از مشروطه تا پایان پهلوی اول»، ساختار بازار را نه تنها یک نهاد اقتصادی، بلکه نهادی با کارکردهای اجتماعی و امدادی توصیف می‌کند که در مواقع بحران، عملکردی فراتر از دادوستد اقتصادی داشت.

نمونه‌ای بارز از این پویایی اجتماعی را می‌توان در جریان قحطی بزرگ سال‌های ۱۲۹۶ تا ۱۲۹۸ خورشیدی، در واپسین سال‌های حکومت قاجار، مشاهده کرد. در این دوره، تجار تبریزی با درک وخامت اوضاع، اقدام به واردات غله از مناطق قفقاز و آسیای مرکزی کردند و با همکاری علما و بزرگان محلی، در توزیع عادلانه آن میان مردم نقش آفرینی نمودند. آن‌ها نه تنها واردات را سازمان‌دهی کردند، بلکه نظارت بر توزیع آرد، نان، گوشت، زغال و حتی یخ را نیز برعهده گرفتند، تا جامعه شهری تبریز بتواند از این بحران عبور کند.

در کنار فعالیت‌های بازار، صنایع و کارگاه‌های محلی نیز نقشی مهم در تاب‌آوری اقتصادی جامعه ایفا می‌کردند. در دوران اختلال واردات ناشی از جنگ، نوسانات بازار جهانی یا ضعف شبکه حمل‌ونقل، این صنایع سنتی بودند که نیازهای اولیه مردم را پاسخ می‌دادند. این کارگاه‌ها که عموماً در قالب خانوادگی یا صنفی و در درون محله‌های شهری فعالیت می‌کردند، ظرفیت بالایی در تأمین کالاهای اساسی داشتند. بر اساس گزارش لرد کرزن در کتاب «ایران و مسائل ایران»، در شهرهایی مانند تبریز، یزد، کاشان و همدان، در فقدان واردات خارجی، تولیدات محلی همچون پارچه نخی، روغن، صابون و کفش نیازهای اساسی مردم را برطرف می‌کرد. محمدحسن گنجی و احمد اشرف نیز در آثار خود، به ویژه در بررسی‌های تاریخی-اجتماعی، بر اهمیت صنایع دستی در تأمین امنیت معیشتی و اقتصادی مردم در دوره‌های بحران تأکید دارند.

در تبریز، کارگاه‌های تولید صابون، آرد، کبریت، چرم و پارچه نخی که در محله‌های مختلف شهر فعال بودند، به ویژه در جریان جنگ جهانی اول و کاهش شدید واردات از عثمانی و روسیه، توانستند پاسخگوی بخش بزرگی از نیاز داخلی باشند. چنین پویایی‌ای در دیگر مراکز شهری ایران نیز مشاهده می‌شد؛ برای نمونه، در کاشان تولید قالی و پنبه بافی رونق گرفت و در یزد، صنایع نساجی بومی نقش حیاتی در تأمین پارچه و منسوجات ایفا کردند. این نمونه‌ها نشان می‌دهد که در نبود ساختار دولتی کارآمد، جامعه ایرانی توانست با اتکا به شبکه‌های تجار، بازار و صنایع سنتی، نظامی موازی از همیاری و تاب‌آوری ایجاد کند که در بسیاری از مواقع، نقشی مؤثرتر از دولت ایفا می‌کرد.

در ادامه با توجه به شرایط کشور طی چندین دهه گذشته و به مناسبت فرا رسیدن روز ملی صنعت و معدن، پای صحبت‌های رئیس و تعدادی از هیئت نمایندگان اتاق بازرگانی تبریز و رئیس خانه صمت استان می‌نشینیم.

نقش بی بدیل بخش خصوصی در اقتصاد؛ از دوران سخت تا مسیر توسعه پایدار

یونس ژائله، رئیس اتاق بازرگانی تبریز، با یادآوری نقش تاریخی و پیشگامانه تبریز در عرصه اقتصاد ملی، خاطرنشان کرد: اتاق بازرگانی تبریز تلاش های مؤثری را برای ارتقای جایگاه اقتصادی این شهر انجام داده است، اما وضعیت کنونی همچنان رضایت بخش نیست و نیازمند همکاری هم افزای بخش خصوصی و دولت برای برون رفت از چالش هاست.

وی با تأکید بر اینکه بخش خصوصی در طول تاریخ، همواره در بزنگاه های دشوار یاری گر مردم و کشور بوده است، گفت: از دوران قاجار و حتی در زمان جنگ ها و بحران ها، این تجار، صنعتگران و تولیدکنندگان بخش خصوصی بوده اند که با تأمین کالاهای اساسی، حمایت از مردم و ایجاد جریان های اقتصادی پایدار، از ستون های پنهان پایداری کشور بوده اند.

ژائله نقش فعالان اقتصادی را در شرایط دشوار تحریم، بحران های جهانی، و بی ثباتی های داخلی بسیار کلیدی دانسته و افزود: تداوم شرایط فعلی بدون تغییر، می تواند موجب گسترش مشکلات شود. حل ریشه ای بسیاری از مسائل اقتصادی تنها با سیاست گذاری های کلان ممکن است؛ اما همراهی و میدان دادن به بخش خصوصی، به ویژه در استان هایی با ظرفیت بالای اقتصادی مانند آذربایجان شرقی، می تواند اثرگذار باشد.

تولید ثروت؛ تنها راه نجات اقتصاد کشور

رئیس اتاق تبریز، مسیر برون رفت از بحران اقتصادی را تنها در گرو تولید ثروت ملی دانست و تصریح کرد: متأسفانه در موضوع تولید ثروت دچار مشکل هستیم و این امر موجب نارضایتی و تنش در جامعه شده است. مدیریت نادرست و نگاه بسته به اقتصاد دولتی، از دلایل عمده این وضعیت است.

وی با اشاره به سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی، خواستار اجرایی شدن واقعی آن شد و اظهار امیدواری کرد که با واگذاری اختیارات و اعتماد به بخش خصوصی، شاهد تحرکات مؤثر در اقتصاد ملی و محلی باشیم.

پیشتازی آذربایجان شرقی در صادرات ملی

ژائله با اشاره به دستاوردهای استان در حوزه صادرات اعلام کرد که آذربایجان شرقی موفق شده است ۷ درصد از کل صادرات کشور را به خود اختصاص دهد و اکنون در میان پنج استان برتر صادراتی کشور قرار دارد. این استان با برقراری روابط تجاری با بیش از ۱۰۰ کشور جهان، توانسته جایگاه مناسبی در بازارهای بین المللی پیدا کند.

محصولاتی مانند کفش، چرم، مواد غذایی، خشکبار، محصولات پتروشیمی، شیرینی و شکلات، منسوجات، پوشاک و لوازم خانگی، از جمله اقلامی هستند که سهم بالایی در سبد صادراتی استان دارند و مورد استقبال مصرف کنندگان خارجی قرار گرفته اند.

وی همچنین با اشاره به اهمیت توسعه کریدورهای تجاری نظیر مسیر جلفا و آذربایجان، اظهار داشت که این مسیر می تواند بخشی از فشار بر مرز بازرگان را کاهش داده و زمینه ساز تسهیل تجارت خارجی باشد.

زیرساخت، قلب تپنده تولید در دوران بحران

جمشیدبرزگر، نایب رئیس اتاق بازرگانی تبریز با تأکید بر اینکه در شرایط پرچالش اقتصادی کشور، نقش بخش خصوصی بیش از هر زمان دیگری برجسته شده است، اظهار

داشت: امروز بیش از هر زمان دیگری نیازمند برنامه ریزی هدفمند و راهبردی برای هدایت سرمایه ها به سوی تولید هستیم. بدون برنامه، نه تنها مسیر توسعه هموار نخواهد شد، بلکه منابع محدود کشور نیز در مسیرهای نادرست مصرف می شود.

وی با بیان اینکه تدوین برنامه های عملیاتی و قابل اجرا، ستون فقرات هر نوع فعالیت اقتصادی موفق است، افزود: در شرایط تحریم و محدودیت های بین المللی، ما نمی توانیم به صورت آزمون و خطا عمل کنیم. بخش خصوصی باید با اتکا به برنامه ریزی دقیق، تحلیل واقع بینانه و استراتژی های هوشمندانه، مسیر توسعه و خودکفایی را دنبال کند. بزرگتر تصریح کرد: در شرایطی که کشور تحت فشار تحریم های خارجی قرار دارد و منابع ارزی محدود شده اند، تنها با تکیه بر توان بخش خصوصی و برنامه ریزی ساختارمند می توان از این گردنه عبور کرد. مدیریت زمان، اولویت بندی پروژه ها و کنترل دقیق عملکردها، نه تنها موجب بهینه سازی منابع می شود بلکه بهره وری و اثربخشی سرمایه گذاری ها را افزایش می دهد.

وی همچنین افزود: برنامه ریزی موجب می شود ریسک ها بهتر شناسایی شده و تصمیمات با آگاهی بیشتری اتخاذ شوند. در غیاب برنامه، سرمایه گذار خصوصی با ریسک های غیرقابل پیش بینی روبه رو می شود که انگیزه و اطمینان او را از بین می برد.

جمشید بزرگ با اشاره به ضرورت سرمایه گذاری در زیرساخت های فیزیکی و لجستیکی گفت: زیرساخت های مناسب، از جمله شبکه های حمل و نقل، ساختمان های تولیدی، کارخانه ها و سیستم های توزیع، از الزامات تحقق شعار سرمایه گذاری برای تولید است. بدون این اجزای کلیدی، فرآیندهای تولید دچار اختلال می شوند و بهره وری به شدت کاهش می یابد.

وی افزود: ساخت و توسعه زیرساخت ها، نه تنها به ارتقاء ظرفیت تولید کشور کمک می کند، بلکه نقش مستقیمی در اشتغال زایی، کاهش فقر و ثبات اجتماعی دارد. بخش خصوصی با تمام محدودیت ها و چالش ها، همواره در خط مقدم این مسیر قرار داشته و با سرمایه گذاری در ساخت و ساز و توسعه صنعتی، موتور محرکه اقتصاد کشور بوده است.

بزرگتر همکاری دولت و بخش خصوصی را یک ضرورت انکارناپذیر برای توسعه پایدار دانست و تأکید کرد: در بسیاری از کشورهای موفق، بخش خصوصی در کنار دولت به عنوان بازوی اجرایی و توسعه ای ایفای نقش کرده است. در ایران نیز چنین رویکردی می تواند ما را در مقابله با آثار تحریم، رکود تورمی و فرار سرمایه یاری کند.

جمشید بزرگ با تأکید بر اهمیت تقویت زیرساخت ها برای رقابت پذیری گفت: سرمایه گذاری در حمل و نقل، انرژی ارزان و دسترسی به فناوری های روز، گام های ضروری برای افزایش کیفیت تولید و کاهش هزینه تمام شده هستند. بدون این زیرساخت ها، تولیدکننده ایرانی نمی تواند در بازارهای جهانی حرفی برای گفتن داشته باشد.

وی گفت: ما در اتاق بازرگانی تبریز، با تمام توان از سرمایه گذاری بخش خصوصی حمایت می کنیم و معتقدیم در این شرایط دشوار، تنها با اعتماد به توان داخلی و برنامه ریزی دقیق، می توانیم به سمت توسعه واقعی حرکت کرد.

بخش خصوصی، شریک راهبردی دولت در توسعه

مهدی امینی، رئیس خانه صمت استان و عضو هیئت نمایندگان اتاق بازرگانی تبریز، با اشاره به نقش محوری بخش خصوصی در اقتصاد کشور، اظهار داشت: در شرایطی که اقتصاد کشور نیازمند تقویت زیرساخت های تولیدی و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی است، سرمایه گذاری در تولید به عنوان یکی از ارکان اساسی اقتصاد مقاومتی اهمیت

دوچندان یافته است.

وی افزود: تحقق این هدف بزرگ تنها با رفع موانع ساختاری، اصلاح قوانین مزاحم، و فراهم سازی بسترهای مناسب برای سرمایه گذاران امکان پذیر است. امینی تأکید کرد که بخش خصوصی آماده ورود جدی تر به عرصه تولید و سرمایه گذاری است، مشروط بر آنکه دولت مسیر را هموار سازد و از تصمیمات خلق الساعه پرهیز کند. امینی با انتقاد از ساختارهای قانونی فعلی در کشور گفت: برخی از مقررات در حوزه بانکی، مالیاتی، تأمین اجتماعی و قانون کار، به جای حمایت از تولید، عملاً مانعی بر سر راه سرمایه گذاری های مولد شده اند.

امینی یکی از اصلی ترین مطالبات بخش خصوصی را تأمین امنیت اقتصادی و سیاسی برای سرمایه گذاران دانست و اظهار کرد: بدون ثبات در نرخ ارز، کنترل تورم، و پیش بینی پذیر شدن فضای کسب و کار، نمی توان انتظار داشت سرمایه گذاری های کلان در بخش تولید انجام شود. امنیت سرمایه گذاری و فضای آرام اقتصادی، زیربنای هرگونه توسعه پایدار است.

وی تصریح کرد: بخش خصوصی کشور، علی رغم تمام مشکلات، همواره در کنار مردم و دولت ایستاده و آماده نقش آفرینی در توسعه اقتصادی و صنعتی است، اما لازمه آن، همکاری واقعی دولت و اجتناب از موانع خلق شده توسط بروکراسی زائد است.

امینی در پایان خاطرنشان کرد: بخش خصوصی باید به عنوان یک شریک واقعی در مسیر توسعه کشور دیده شود، نه به عنوان طرف مقابل یا رقیب دولت. ما همواره آماده ایم در کنار دولت، در مسب تولید ثروت، اشتغال، توسعه باند، گام برداریم؛ مشروط بر آنکه بسترهای لازم فراهم شود.

ضرورت تخصیص یارانه ها به نوسازی تکنولوژی و زیرساخت ها

یونس اکبرپور پایدار، عضو هیئت نمایندگان اتاق بازرگانی تبریز و رئیس کمیسیون صنایع و انرژی این اتاق، با بیان اینکه سرمایه گذاری در خلأ و بدون بسترهای لازم، نه تنها اثربخش نخواهد بود بلکه منجر به اتلاف منابع و دلسردی سرمایه گذاران می شود، اظهار کرد: تحقق شعار سال در گرو رفع موانع تولید و ایجاد انگیزه برای ورود سرمایه های جدید است؛ چه سرمایه گذاران داخلی و چه خارجی.

پایدار، ایجاد مشوق ها و تضمین امنیت سرمایه گذاری، اصلاح و تثبیت قوانین و مقررات، تعاملات بین المللی و پیوستن به پیمان های مالی جهانی و تک نرخی شدن ارز، را پیش شرط های اساسی توسعه اقتصادی کشور عنوان کرد.

پایدار همچنین بر لزوم هدفمند شدن یارانه ها در مسیر توسعه فناوری تأکید کرد و گفت: در حال حاضر، فرسودگی ماشین آلات صنعتی موجب افزایش قیمت تمام شده محصولات، افزایش مصرف انرژی و کاهش بهره وری شده است.

وی افزود: اگر یارانه انرژی به واردات فناوری نوین اختصاص یابد، مصرف انرژی بین ۲۰ تا ۳۰ درصد کاهش می یابد و ضایعات نیز به حداقل می رسد. این امر منجر به کاهش قیمت نهایی کالا و افزایش توان پرداخت دستمزدها خواهد شد.

پایدار همچنین به ناکارآمدی در حوزه انرژی اشاره کرد و گفت: در ایران، مصرف انرژی در تولید چند برابر استاندارد جهانی است و این به دلیل نبود تجهیزات به روز و فناوری های نوین است.

پایدار در ادامه، توسعه زیرساخت های حمل و نقل از جمله خطوط ریلی، قطارهای سریع السیر و نوسازی ناوگان عمومی را از دیگر الزامات رونق تولید عنوان کرد و گفت: با ارتقای زیرساخت های حمل و نقل، هزینه جابه جایی کالا کاهش یافته و سرعت دسترس به بازار افزایش می یابد.

ضرورت اصلاح نگاه به نقش تشکلهای خصوصی در حوزه معدن

امید اسمعیل ظفر، عضو هیئت نمایندگان و رئیس کمیسیون معادن و فلزات اتاق بازرگانی تبریز، اظهار کرد: بر ضرورت اصلاح نگاه حاکمیتی به بخش معدن و تقویت جایگاه تشکلهای خصوصی تأکید کرد.

وی افزود: متأسفانه رویکرد فعلی، معدن را صرفاً به عنوان منبع درآمد برای تأمین بودجه تلقی می کند، در حالی که باید به آن به عنوان بستری برای خلق ثروت و توسعه پایدار صنعتی نگریسته شود.

ظفر ادامه داد: سیاست گذاری های حاکم در این حوزه عمدتاً در جهت افزایش درآمدهای دولت از طریق واگذاری معادن، اخذ حقوق دولتی و اعمال محدودیت های غیرکارشناسی است و کمتر به حمایت از بخش خصوصی مولد توجه شده است.

عضو هیئت نمایندگان اتاق تبریز در عین حال به ضعف های بخش خصوصی نیز اشاره کرد و گفت: در بسیاری از موارد، بهره برداران معادن به جای سرمایه گذاری در فناوری و ارتقای بهره وری، صرفاً به استخراج خام بسنده می کنند. این مسئله ضمن کاهش ارزش افزوده، منجر به بدبینی عمومی نسبت به فعالیت های معدنی شده است.

ظفر مهم ترین ضرورت موجود را تقویت تشکلهای تخصصی و افزایش نقش آن ها در فرآیندهای تصمیم سازی و سیاست گذاری دانست و تأکید کرد: تا زمانی که صدای فعالان واقعی معدن از طریق نهادهای قانونی و تخصصی شنیده نشود، نمی توان انتظار توسعه پایدار در این حوزه را داشت.

وی در پایان بر لزوم رعایت ملاحظات زیست محیطی و مسئولیت پذیری اجتماعی از سوی بهره برداران تأکید کرد و گفت: تعامل با جوامع محلی و کاهش چالش های محیط زیستی باید در دستور کار فعالان معدنی قرار گیرد تا زمینه برای توسعه منطقه ای فراهم شود.

ظفر خاطرنشان کرد: معدن می تواند به موتور محرک توسعه استان آذربایجان شرقی تبدیل شود؛ به شرط آن که با نگاهی توسعه محور، مسئولانه و مشارکتی نسبت به آن سیاست گذاری و مدیریت صورت گیرد.

گزارش: ساناز شهابی

